

REALIZACJA PAKIETÓW ROLNICTWO ZRÓWNOWAŻONE I ROLNICTWO EKOLOGICZNE W RAMACH PROGRAMÓW ROLNOŚRODOWISKOWYCH W POWIECIE BIŁGORAJSKIM

ZBIGNIEW WASĄG

Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, Biuro Powiatowe w Biłgoraju

zbigniew.wasag@doplaty.gov.pl

Synopsis. W pracy przedstawiono realizację pakietów rolnictwo zrównoważone i rolnictwo ekologiczne w ramach programu rolnośrodowiskowego w powiecie biłgorajskim. W 2008 r. pakiet rolnictwa zrównoważonego realizowało 9 gospodarstw na powierzchni 140,98 ha UR. Rolnictwem ekologicznym zajmowało się 179 gospodarstw (1,0% ogółu), które prowadziły uprawy na powierzchni 1444,89 ha UR. Zbiory upraw rolniczych z powierzchni 38,64 ha w 36 gospodarstwach ekologicznych, które podjęły ten sposób produkcji w 2008 r., z 62,8% tej powierzchni wykorzystano do przetwórstwa, z 2,7% do bezpośredniego spożycia oraz z 34,4% na pasze. Plony z powierzchni trwałych użytków zielonych (52,25 ha) w tych gospodarstwach wykorzystano w 27,7% na paszę, w 39,0% na kompostowanie i w 32,3% przekazano do innych gospodarstw rolnych. Z ogólnej powierzchni 8,35 ha uprawy warzyw zbiory z 54,4% areалу przeznaczono do przetwórstwa, z 14,5% do bezpośredniego spożycia oraz z 31,1% na pasze. Uprawy sadownicze i jagodowe (truskawka, malina, porzeczka, wiśnia, jabłoń, borówka i agrest) zajmowały powierzchnię 55,97 ha, a zbiory z 97,4% areálu wykorzystano do przetwórstwa oraz z 2,6% do bezpośredniego spożycia. Pozostałe uprawy sadownicze i jagodowe (aronia, orzech włoski), o łącznej powierzchni 4,80 ha, były wykorzystane do przetwórstwa (85,4%) oraz do bezpośredniego spożycia (14,6%).

Słowa kluczowe – *key words*: rolnictwo zrównoważone – *sustainable agriculture*, rolnictwo ekologiczne – *organic agriculture*, wykorzystanie plonu – *crop utilization*, przetwórstwo – *processing*

WSTĘP

Przedsięwzięcia rolnośrodowiskowe są działaniem priorytetowym systemu Wspólnej Polityki Rolnej i wdrażają je wszystkie kraje członkowskie Unii Europejskiej. W Polsce realizowane są one w ramach programu rolnośrodowiskowego ujętego w Osi II Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007–2013 [Ministerstwo... 2007]. Program rolnośrodowiskowy obejmuje 9 pakietów, a wśród nich pakiety „Rolnictwo zrównoważane” i „Rolnictwo ekologiczne” [Rozporządzenie... 2009]. Celem pakietu „Rolnictwo zrównoważone” jest upowszechnianie prowadzenia płodozmianu i bilansowanie nawożenia prowadzącego do redukcji zanieczyszczenia gleb i wód związkami pochodzenia rolniczego. Racjonalne zmianowanie ma ograniczać rozwój chorób grzybowych zbóż i chwastów, utrzymywać odpowiednią zawartość substancji organicznej w glebie. Jeśli wysoki udział zbóż zasiewów jest zjawiskiem wieloletnim dochodzi do tzw. zmęczenia gleby, objawiającego się zmniejszeniem plonów. W takim przypadku więcej środków przeznaczają się na środki ochrony roślin i nawozy. Dozowanie i limitowanie środków plonotwórczych na użytkach rolnych pozwala na minimalizację strat składników nawozowych i redukcję zanieczyszczeń pochodzących z terenów rolniczych. Warunkiem uczestnictwa w pakiecie rolnictwa zrównoważonego jest m.in. opracowanie planu nawozowego oraz jego realizacja na obszarze całego gospodarstwa rolnego. Ponadto obowiązuje realizacja programu przez okres 5 lat, zgodnie z planem działalności rolnośrodowiskowej.

Rozwój rolnictwa ekologicznego jest ważnym czynnikiem wzrostu zatrudnienia na obszarach wiejskich. Dostarcza nowych miejsc pracy i zapewnia dodatkowe źródła dochodów dla rolników [Ministerstwo... 2007]. Rolnictwo ekologiczne oznacza sposób gospodarowania o zrównoważonej produkcji roślinnej i zwierzęcej w obrębie gospodarstwa, oparty na środkach pochodzenia biologicznego i mineralnego, nieprzetworzonych technologicznie. Stanowi ono specyficzny dział produkcji rolnej, prowadzony bez użycia nawozów i pestycydów mogących szkodliwie wpłynąć na środowisko naturalne lub prowadzić do występowania ich pozostałości w produktach rolnych. Rolnictwo ekologiczne zostało ujęte w Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich, jako pakiet programu rolnośrodowiskowego, zawierający kilka wariantów [Rozporządzenie... 2009]. W niniejszej pracy dokonano oceny realizacji pakietów rolnictwo zrównoważone i rolnictwo ekologiczne w ramach programu rolnośrodowiskowego w powiecie biłgorajskim w latach 2004–2008

MATERIAŁ I METODY

Badania objęły powierzchnię upraw i liczbę gospodarstw realizujących pakiety rolnictwo zrównoważone i rolnictwo ekologiczne oraz wykorzystanie zbiorów ekologicznych w 2008 r. na podstawie danych z Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. Analizę gospodarstw realizujących pakiet rolnictwa zrównoważonego ograniczono do lat 2007 i 2008, ponieważ wcześniej tylko w jednym przypadku był on podjęty.

WYNIKI I DISKUSJA

W powiecie biłgorajskim w 2007 tylko w jednym gospodarstwie realizowano pakiet rolnictwa zrównoważonego na powierzchni 15,61 ha (1,2% w porównaniu do powierzchni rolnictwa ekologicznego) [Wasąg 2008] (tab. 1). Również Bereźnicka [2006] stwierdziła mniejsze zainteresowanie rolników tym pakietem w województwie mazowieckim, w którym powierzchnia objęta rolnictwem zrównoważonym stanowiła niespełna 2% powierzchni rolnictwa ekologicznego. W badanym powiecie w 2008 r. pakiet rolnictwa zrównoważonego realizowało 9 gospodarstw na powierzchni 140,98 ha UR. Średnia powierzchnia gospodarstwa realizującego ten pakiet wyniosła 15,66 ha. Ze względu na konieczność poniesienia przez gospodarstwa kosztów (ok. 1000 zł) związanych z przygotowaniem planu rolnośrodowiskowego i każdego roku planu nawozowego rolnicy prowadzący gospodarstwa obszarowo niewielkie do pakietu nie przystępowali. Przyczyną małego zainteresowania tym pakietem mogła być także obawa rolników, że nie sprostają wymaganiom stawianym beneficjentom pakietu [Rozporządzenie... 2009]. W Polsce w 2005 r. pakiet rolnictwo zrównoważone w 2005 r. realizowano w 1234 gospodarstwach. W 2007 r. w stosunku do 2005 r. odnotowano spadek liczby gospodarstw realizujących ten pakiet do 399 gospodarstw [Drożdżiel 2007]. Przyczyną tego mogły być wymogi programu rolnośrodowiskowego 2004–2006 dotyczące realizacji pakietu w specjalnej, wyznaczonej strefie priorytetowej, niska płatność (160 zł ha⁻¹) oraz specjalne wymogi dotyczące ograniczenia powierzchni uprawy zbóż i roślin w monokulturze. Ustalony był także zakaz realizacji więcej niż 3 pakietów w gospodarstwie. W programie rolnośrodowiskowym 2007–2013 wszystkie pakiety rolnośrodowiskowe można realizować na terenie całego kraju bez ograniczeń ich liczby [Ministerstwo... 2007]. Jedynym ograniczeniem jest zakaz łączenia w jednym gospodarstwie pakietu rolnictwo zrównoważone z rolnictwem ekologicznym. Realizacja pakietu rolnictwa zrównoważonego ograniczyła się do gospodarstw z przewagą gruntów ornych. Natomiast na nowych

Tabela 1. Realizacja pakietu rolnictwo zrównoważone i rolnictwo ekologiczne w ramach programu rolnośrodowiskowego w gminach powiatu biłgorajskiego w latach 2004–2008

Table 1. Implementation of sustainable agriculture and organic agriculture packages within the agro-environmental programme in commune of the Biłgoraj County in the years 2004–2008

Gmina Commune	Rolnictwo zrównoważone Sustainable agriculture				Rolnictwo ekologiczne – Organic agriculture						
	Liczba gospodarstw Number of farm		Powierzchnia Area (ha)		Liczba gospodarstw Number of farm					Powierzchnia Area (ha)	
	2007	2008	2007	2008	2004	2005	2006	2007	2008	2007	2008
Aleksandrów					1	1	1	1	2	4,92	7,16
Biłgoraj					6	12	15	21	23	314,99	320,16
Biszcza		2		32,52	2	3	5	6	10	26,64	40,79
Frampol					7	13	14	21	23	162,6	175,69
Goraj					1	1	1	1	2	1,93	6,04
Józefów		1		12,15	1	1	1	2	4	6,85	9,85
Księżpol					3	8	10	13	26	58,29	100,31
Lukowa	1	1	15,61	15,61	2	4	4	5	6	30,82	35,3
Obsza					6	12	14	19	22	276,27	327,54
Potok Górny		1		12,07	4	7	11	16	17	96,76	100,99
Tarnogród		2		29,48	10	17	20	28	33	238,65	252,96
Tereszpol					1	1	1	1	2	7,12	9,92
Turobin		2		39,15	4	6	7	9	9	58,18	58,18
Razem Total	1	9	15,61	140,98	48	86	104	143	179	1284,02	1444,89
Średnia powierzchnia gospodarstw (ha) Average farm area (ha)				15,66						8,98	8,07

zasadach rozpoczęcie tego pakietu możliwe jest we wszystkich gospodarstwach, które jeszcze nie uczestniczą w programie rolnośrodowiskowym.

Pakiet rolnictwo ekologiczne w 2004 r., w roku wejścia Polski do Unii Europejskiej, w ramach Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2004-2006 w powiecie biłgorajskim realizowało 48 gospodarstw. W latach 2005 i 2006 liczba ich wzrosła, odpowiednio do 86 i 104. Wzrost zainteresowania podjęciem produkcji ekologicznej miał miejsce wraz z rozpoczęciem nowego programu rolnośrodowiskowego w ramach PROW 2007-2013, co należy przypisać głównie zwiększeniu płatności za realizację pakietu [Ministerstwo...2007]. W 2007 r. w powiecie rolnictwem ekologicznym zajmowały się 143 gospodarstwa (1% ogółu), w których uprawy zajmowały 1284,02 ha, a w 2008 r. 179 gospodarstw na powierzchni 1444,89 ha UR. Najwięcej gospodarstw ekologicznych w 2008 r. znajdowało się w gminach: Tarnogród – 33 z powierzchnią upraw 252,96 ha, Księżpol – 26 z powierzchnią 100,31 ha oraz Biłgoraj i Frampol – po 21 z powierzchnią odpowiednio 320,16 i 175,69 ha (tab. 1). W tych gminach duży udział

Tabela 2. Wykorzystanie plonu ekologicznego w powiecie biłgorajskim w 2008 roku
 Table 2. Utilization of organic crops in the Biłgoraj County in the year 2008

Roślina – Crops	Powie- rzczenia Area (ha)	Wykorzystanie plonu (ha) Utilization crops (ha)				
		W ¹	W ²	W ³	W ⁴	W ⁵
Uprawy rolnicze – Agricultural crops (ha)						
Gryka zwyczajna – <i>Buckwheat</i>	8,58	7,55	0,86	0,17		
Mieszanka zbożowa – <i>Mixed grain</i>	8,15	3,53	0,20	4,42		
Jęczmień – <i>Barley</i>	1,70			1,70		
Łubin – <i>Lupine</i>	3,59	3,19		0,40		
Pszenica – <i>Wheat</i>	9,81	8,16		1,65		
Żyto – <i>Rye</i>	3,06	0,90		2,16		
Koniczyna – <i>Clover</i>	1,60			1,60		
Owies – <i>Oats</i>	2,15	0,95		1,20		
Razem – <i>Total</i>	38,64	24,28	1,06	13,30		
Trwale użytki zielone – Permanent grasslands (ha)						
Łąka trwała – <i>Permanent meadow</i>	51,65			14,06	20,18	17,41
Pastwisko trwałe – <i>Permanent pasture</i>	0,71			0,47	0,24	
Razem – <i>Total</i>	52,36			14,53	20,42	17,41
Warzywa – Vegetable (ha)						
Rabarbar – <i>Rhubarb</i>	0,50	0,50				
Ziemniak – <i>Potato</i>	1,21		1,21			
Por – <i>Leek</i>	0,63	0,63				
Brokuł włoski – <i>Broccoli</i>	1,08	1,08				
Seler – <i>Celery</i>	1,20			1,20		
Fasola szparagowa – <i>String bean</i>	1,58	1,58				
Dynia – <i>Cucurbita</i>	2,15	0,75		1,40		
Razem – <i>Total</i>	8,35	4,54	1,21	2,60		
Uprawy sadownicze i jagodowe – Fruit and berry (ha)						
Truskawka – <i>Strawberry</i>	3,82	3,72	0,10			
Malina – <i>Raspberry</i>	17,08	17,08				
Porzeczka czarna – <i>Blackcurrant</i>	28,23	28,23				
Wiśnia pospolita – <i>Sour cherry</i>	0,57	0,57				
Jabłoń domowa – <i>Apple tree</i>	0,88	0,50	0,38			
Borówka – <i>Blueberry</i>	3,30	2,34	0,96			
Agrest – <i>Gooseberry</i>	2,09	2,09				
Razem – <i>Total</i>	55,97	54,53	1,44			
Pozostałe uprawy sadownicze i jagodowe – Other fruit and berry (ha)						
Aronia – <i>Berry</i>	4,66	3,96	0,70			
Orzech włoski – <i>Walnut</i>	0,14	0,14				
Razem – <i>Total</i>	4,80	4,10	0,70			
Ogółem – total (ha)	160,12	87,45	4,41	30,43	20,42	17,41
(%)	100,0	54,6	2,8	19,0	12,8	10,9

W¹ – przetwórstwo – *processing*, W² – bezpośrednie spożycie – *direct consumption*, W³ – pasza – *fodder*, W⁴ – kompostowanie – *composting*, W⁵ – przekazanie do innych gospodarstw rolnych – *transfer to other farms*

w powierzchni upraw mają uprawy sadownicze i jagodowe, co mogło mieć decydujące znaczenie w podejmowaniu decyzji o przestawianiu gospodarstw na produkcję metodami ekologicznymi [Zarząd Powiatu 2008]. Średnia powierzchnia gospodarstwa ekologicznego w powiecie wyniosła w 2007 r. – 8,98 a w 2008 r. – 8,07ha.

Gospodarstwa ekologiczne, które podjęły realizację pakietu w 2008 r. zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Rolnictwa i Rozwoju wsi z dnia 28 lutego 2008 r. [Rozporządzenie...2008] dodatkowo zobowiązane są do przeznaczenia plonu na paszę, do bezpośredniego spożycia, do przetwórstwa, do kompostowania lub do przekazania do innych gospodarstw rolnych. W powiecie biłgorajskim takich gospodarstw było 36, o łącznej powierzchni upraw 160,12 ha (tab. 2). Uprawy rolnicze (zboża, koniczyna, łubin) w tych gospodarstwach z powierzchni 38,64 ha w 62,8% tej powierzchni wykorzystano do przetwórstwa, w 2,7% do bezpośredniego spożycia oraz w 34,4% na pasze. Trwałe użytki zielone (łąki, pastwiska) o łącznej powierzchni 52,36 ha, przeznaczono na pasze (27,8%), do kompostowania (39,0%) oraz przekazano surowiec do innych gospodarstw rolnych (33,3%). Produkcję warzyw (por, rabarbar, ziemniak, brokuł, seler, fasola, dynia) z powierzchni 8,35 ha, wykorzystano z 54,4% areалу do przetwórstwa, z 14,5% do bezpośredniego spożycia oraz z 31,1% na pasze. Uprawy sadownicze i jagodowe (truskawka, malina, porzeczka, wiśnia, jabłoń, borówka, agrest) zajmowały powierzchnię 55,97 ha, a zbiory z 97,4% tej powierzchni przeznaczono do przetwórstwa oraz z 2,6% do bezpośredniego spożycia. Pozostałe uprawy sadownicze i jagodowe (aronia, orzech włoski) o łącznej powierzchni 4,80 ha wykorzystano w 85,4% w przetwórstwie oraz w 14,6% do bezpośredniego spożycia. Z przeprowadzonej analizy wynika, że w 2008 r. z gospodarstw, które wykazywały przeznaczenie plonów ekologicznych, z największej powierzchni, bo 87,45 ha – co stanowiło 54,6% ogólnej powierzchni upraw, zbiory wykorzystano do przetwórstwa.

PODSUMOWANIE

Działania związane z ochroną środowiska mają charakter wieloletni, a ich realizacja powinna w sposób trwały wpływać na zrównoważony i wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich. W pakietach rolnictwo zrównoważone i rolnictwo ekologiczne mogą uczestniczyć zarówno silne i dobrze zorganizowane gospodarstwa, jak również te mniejsze, funkcjonujące w sposób tradycyjny. W powiecie biłgorajskim w obu badanych pakietach w latach 2004–2008 rolnicy zwiększali swój udział, ale w dalszym ciągu jest to niewielka liczba w porównaniu do ogólnej liczby gospodarstw. W południowo-wschodniej Polsce w strukturze gospodarstw dominują gospodarstwa drobnotowarowe, o powierzchni znacząco odbiegającej od średniej krajowej. Taka struktura jest jednak czynnikiem stymulującym rozwój rolnictwa ekologicznego, gdyż daje szanse na większe dochody i zatrudnienie. Można też przyjąć, że najważniejszym czynnikiem decydującym o podjęciu realizacji pakietów rolnictwa zrównoważonego i rolnictwa ekologicznego było zwiększenie płatności rolnośrodowiskowych, o czym świadczy wzrost liczby gospodarstw w nich uczestniczących w gminie Biłgoraj w ramach PROW 2007–2013.

PIŚMIENNICTWO

- Bereźnicka J. 2006. Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich a program rolnośrodowiskowy w strefach priorytetowych województwa mazowieckiego. Zesz. Nauk. AR Kraków 434, Inż. Środ. 28: 5–12.
Drożdżiel L. (red.) 2007. ARiMR – Trzy lata po akcesji. ARiMR, Warszawa: 56–59.
Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. 2007. Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013.

- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 26 lutego 2009 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Program Rolnośrodowiskowy” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013. Dz. U. Nr 33, poz. 262.
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 28 lutego 2008 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Program Rolnośrodowiskowy” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013. Dz. U. Nr 34, poz. 200.
- Wasąg Z. 2008. Produkcja żywności ekologicznej w powiecie biłgorajskim. Mat. III Konf. „Mięso w przetwórstwie i żywieniu człowieka” nt.: „Tradycyjne i regionalne technologie i produkty w żywieniu człowieka”. Lublin, 25–26 września 2008: 66–67.
- Zarząd Powiatu 2008. Strategia rozwoju powiatu biłgorajskiego na lata 2007–2015. Biłgoraj: 66–74.

Z. WASĄG

**IMPLEMENTATION OF SUSTAINABLE AGRICULTURE
AND ORGANIC AGRICULTURE PACKAGES WITHIN THE AGRO-ENVIRONMENTAL
PROGRAMME IN THE BIŁGORAJ COUNTY**

Summary

The article analyses the implementation of sustainable agriculture and organic agriculture packages within the agro-environmental programme in the Biłgoraj County. In 2008 the packet of sustainable agriculture was implemented by nine farms on an area of 140.98 ha of arable land, while 179 farms (1% of the total) engaged in organic farming, with crops on an area of 1444.89 ha of arable land. Crops of field plants (cereals, clover, lupin) of a total area of 38.64 ha from organic farms, which undertook this production system in 2008, were used for: processing (62.8%), direct consumption (2.7%) as well as fodder (34.4%). Production from permanent grasslands (52.25 ha) of these farms was utilized as follows: 27.7% as fodder, 39.0% for composting and 32.3% was transfer to other farms. Vegetable production (leek, rhubarb, potatoes, broccoli, celery, beans, cucurbita) (area of 8.35 ha) was used for: food processing (54.4%), direct consumption (14.5%), and fodder (31.1%). Orchards and berry plantations (strawberries, raspberries, currants, cherries, apples, bilberries, gooseberries) of a total area of 55.97 ha used for processing (97.4%) and direct consumption (2.6%). Other orchard and berry plantations (chokeberry, walnut) of a total area of 4.80 ha were used for processing (85.4%) and direct consumption (14.6%).